

SLUČAJ SVEĆENIKA IVANA POSLIJE NEUSPJELE UROTE PROTIV KNEZA DOMAGOJA

Slavko KOVAČIĆ, Split

Kad je oko 864. u Hrvatskoj zavladao knez Domagoj, već su bili teško poremećeni crkveni odnosi između Rima i Carigrada. Napetost se zbog papina nepriznavanja novog patrijarha Focija, kad je naskoro nastao novi i još oštriji spor oko prava na misionarsko djelovanje u Bugarskoj, pretvorila u pravi raskol. Barada je uvjerljivo obrazložio tezu da je upravo kao posljedica toga raskola tada osnovana posebna biskupija za cijelo područje hrvatske kneževine sa sjedištem u Ninu.¹ Knez Domagoj već je od dolaska na prijestolje bio u lošim političkim odnosima s Bizantom, a u političkom i u crkvenom pogledu čvrsto vezan uz Zapad i uz Rim.² Poslije državnog prevrata u Bizantu nastojanjem novog cara Bazilija I. održan je u Carigradu 869/870. koncil i na njemu uspostavljeno crkveno jedinstvo.³ Tada se ozbiljno radilo i na stvaranju političko-vojnog saveza između careva Bazilija I. i Ludovika II. Bio je u pripremi zajednički napad Ludovikovih

1 Usp. Miho BARADA, *Episcopus Chroatensis*, Croatia sacra, 1 (1931), str. 179–181. – Ono što Šišić kaže za pismo pape Nikole I, nekoć objavljivano s pogrešnim naslovom „Nicolaus Salonitano episcopo”, a poslije s ispravljenim „Reverentissimo et sanctissimo Salamoni episcopo sanctae Constantiae ecclesiae” (usp. Ferdo ŠIŠIĆ, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladar*, Zagreb, 1925, str. 682), to Nada Klaić zabunom primjenjuje na drugo pismo kojemu je naslov „Nykolaus papa clero et plebi Nonensis ecclesiae”, pa na temelju toga zabacuje najvažniji izvor nesumnjive vrijednosti o osnivanju ninske biskupije. Baradinu tezu o vremenu nastanka ninske biskupije N. Klaić pokušava osporiti i nekim drugim, također neuvjerljivim, razlozima. Tako ona izražava čuđenje što ni novija historiografija nije uzela u obzir „Šišićevu korekturu” (usp. Nada KLAJĆ, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb, 1971, str. 232 i slj.) Šišić je, naime, u svoje doba na temelju izjave ninskog biskupa Aldefrede iz 892, da knez Trpimir dobra sv. Jurja u Putalju nije predao splitskoj Crkvi u trajni posjed, nego samo na privremeno uživanje splitskom nadbiskupu, tvrdio da je ninska biskupija „postojala već 852.”, jer da se Aldefreda 892. tobože poziva na starije pravo ninske biskupije na spomenuta dobra (Ferdo ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora hrvatske historije*, I, Zagreb, 1914, str. 190). To se, međutim, iz Aldefredinih riječi ne da zaključiti, pa je i Šišić poslije prihvatio Baradino stajalište u toj stvari (usp. Ferdo ŠIŠIĆ, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1962,² str. 101. – N.B. priređivač je u tom izdanju donio Šišićeve ispravke!).

2 Vidi u BARADA, nav. dj., str. 181–185.

3 O tom koncilu postoji novija knjiga: Daniel STIERNON, *Constantinople IV*, Paris [1967], koja, kad spominje nezgode papinskih legata koji su vraćajući se natrag pali u ruke neretvanskih gusara, pogrešno poistovjećuje Domagoja s neretvanskim knezom (nav. dj., str. 164 i 165).

četa s kopna i bizantske momarice na Saracene koji su se bili ugnijezdili u apulijskom gradu Bariju. Kako do toga saveza ipak nije došlo, Ludoviku su u podsjedanju Barija pomagali Hrvati sa svojom momaricom.⁴ Bizant je upravo tada svoje brodovlje poslao u kazneni pohod protiv Sklavinija na srednjem Jadranu. Za izliku mu je poslužila ne-zgoda papinskih legata koji su na povratku iz Carigrada putujući brodom iz Drača za Anconu pali u ruke gusara, bez sumnje neretvanskih. Bizantinci se nisu zadovoljili napadom na neretvansku Sklaviniju, koju su tom zgodom opet podvrgli pod svoju vlast, nego su nastavili pohod dalje plijeneći i rušeći utvrde u hrvatskoj kneževini, hvatajući i odvođeći zarobljenike. Car Ludovik II. je u pismu svom carskom kolegi Baziliju I. zbog toga ozbiljno prigovorio i zatražio nadoknadu štete nanesene Hrvatima.⁵ Nije poznato što je Bazilije na to odgovorio, ali njegovo neprijateljstvo prema knezu Domagoju nije prestalo. Obnovljeni su i sukobi Domagojevih Hrvata s Mlečani-ma koji su još uvijek bili pod okriljem Bizanta.⁶

U okvir tih neprijateljskih odnosa prema knezu Domagoju izvana uklapa se i pokušaj urote protiv njega u Hrvatskoj oko 874. Hrvatski se povjesničari slažu u mišljenju da je ta urota bila poticana i pomagana iz Bizanta.⁷ Knez je, očito, i u zemlji imao moćnih protivnika. S pravom se pretpostavlja da su na čelu njemu protivne stranke bili sinovi njegova prethodnika na prijestolju kneza Trpimira. Na taj zaključak upućuje činjenica da je 878, dakle, nekoliko godina poslije Domagojeve smrti, „Zdeslav iz Trpimirova roda došao iz Carigrada i uz carsku pomoć zavladao u Hrvatskoj, a Domagojeve sinove protjerao iz zemlje”.⁸ Domagojevim je protivnicima kao zgodan trenutak za sličan pokušaj državnog prevrata još za njegova života izgledao čas kad je Hrvatska pri koncu života cara Ludovika II. bila uvučena u borbe posljednjih Karolinga za vlast u Italiji.⁹

Jedini je izvor o spomenutoj neuspjeloj uroti protiv Domagoja nedatirano pismo pape Ivana VIII. (vjerojatno iz 874. ili prvih mjeseci 875) sačuvano u prijepisu iz XII. stoljeća,¹⁰ u historiografiji poznato od 1880.¹¹ Upravljeno je „svim vjernicima” (= narodu), razumije se u Hrvatskoj.¹² Povjesničari su odmah uočili važnost podataka o tadašnjem nutarnjem stanju u hrvatskoj kneževini koje pruža to papinsko pismo. Od tada u sva-

4 O tome ŠIŠIĆ, *Povijest Hrvata*, str. 346–350.

5 Ondje, str. 350–351; N. KLAIĆ, nav. dj., str. 247.

6 ŠIŠIĆ, nav. dj., str. 345; 352–353; N. KLAIĆ, nav. dj., str. 245–247.

7 ŠIŠIĆ, nav. dj., str. 353; N. KLAIĆ, nav. dj., str. 247; Vladimir KOŠČAK, *Giurisdizione della Chiesa sul littorale dell'Adriatico orientale e la diocesi di Nona*, Vita religiosa, morale e sociale ed i concili di Split (Spalato) dei secoli X–XI, Atti del Symposium internazionale di storia ecclesiastica, Split, 26–30 settembre 1978, Padova, 1982, str. 448.

8 Franjo RAČKI, *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagrabiae, 1877, str. 373, br. 185.

9 Usp. ŠIŠIĆ, nav. dj., str. 355–360.

10 British Museum, Cod. 8873 (additional msc.).

11 Objavili su ga: Franjo MIKLOŠIĆ – Franjo RAČKI, *Novonadeni spomenici iz IX i XI vieka za panonsko-moravsku, bugarsku i hrvatsku poviest*, Starine JAZU, 12 (1880), str. 217 pod br. 9.

12 Rački naslovu pisma „Ioannes omnibus fidelibus” dodaje: „(Dalmatiae)” (v. gore bilj. 11), a ŠIŠIĆ, nav. dj., str. 354, bilj. 21).

kom, pa i najkraćem, prikazu hrvatske povijesti druge polovice IX. stoljeća neizostavno govore o toj uroti koju je knez na vrijeme otkrio i najoštrije kaznio urotnike, pa i onog od njih za kojega se bio zauzeo neki ugledni svećenik Ivan. Knez je bio obećao da će tome poštediti život, ali je poslije, dok je svećenik Ivan bio odsutan obavljajući neki posao u njegovoj službi, zaboravio obećanje pa i toga nesretnika dao pogubiti. Kad je za to doznao svećenik Ivan, o svemu je izvijestio papu.¹³ Te važne, iako sasvim općenite, podatke na svoj način dopunja kratak ulomak iz pisma pape Ivana VIII. knezu Domagoju. U prijepisu je sačuvana zapravo jedna jedina rečenica kojom papa potiče kneza da u slučaju kakve urote krivce kazni izgonom iz zemlje, a ne smrću.¹⁴

Hrvatska historiografija, to treba odmah naglasiti, iz spomenutog izvora točno preuzima gornje podatke o uroti i kažnjavanju urotnika i dobro ih uklapa u kontekst tadašnje hrvatske i evropske političke povijesti, ali pri tom ne svraća pozornost na izravni predmet pisma „omnibus fidelibus”. Zapravo uopće ne uočava da se to pismo izravno odnosi na slučaj svećenika Ivana u vezi s urotom, a ne na samu urotu ili na kažnjavanje urotnika. Da se u to uvjerimo, dovoljno je pogledati kako najpoznatiji pisci opširnijih znanstvenih priručnika povijesti Hrvata tog starijeg razdoblja, a to su Vjekoslav Klaić, Ferdo Šišić i Nada Klaić, svaki na svoj način, tumače ono što se u pismu odnosi na svećenika Ivana. Prema Vjekoslavu Klaiću taj se je svećenik, kad je doznao da je knez pogubio urotnika za koga se on bio zauzeo, odmah „razljutio i otišao u Rim papi Ivanu VIII”;¹⁵ prema Šišiću na tu se vijest svećenik Ivan „teško rastuži, ostavi Hrvatsku i ode papi u Rim, gdje mu je sve to kazao. Ivan VIII hoteći svakako da svećenik Ivan ostane i dalje u Hrvatskoj, nagovori ga, da se opet vrati i obavijesti o tom napose Hrvatima, a napose kneza Domagoja (...). Bez sumnje”, dodaje Šišić, „bijaše onaj nesrećnik odličnijega roda (možda Petar Trpimirović) budući da je svećenik Ivan toliko žalio za njim, a i sam papa osjetio potrebu da se uplete u stvar.”¹⁶ Napokon, prema Nadi Klaić, „svećenik Ivan koji je papi prenio tu vijest, potužio se na Domagoja...”¹⁷ Zacijelo je taj svećenik žalio za smaknutim urotnicima, najviše za onim koga je on pokušavao spasiti,

13 Više-manje tako sadržaj pisma parafraziraju: Vjekoslav KLAJĆ, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća*, sv. I, Zagreb, 1974², str. 80; ŠIŠIĆ, nav. dj., str. 353–354; N. KLAJĆ, nav. dj., str. 247.

14 Nalazi se u istom kodeksu kao i pismo „omnibus fidelibus”. Usp. gore bilj. 10. Objavljen je također na istom mjestu 1880. Usp. gore bilj. 11.

15 Usp. V. KLAJĆ, nav. dj., str. 80.

16 Usp. ŠIŠIĆ, nav. dj., str. 354.

17 Usp. N. KLAJĆ, nav. dj., str. 247. – Barada u svojim objavljenim radovima nije o tome pisao. Sudeći po bilješkama njegovih slušača na Filozofskom fakultetu u Zagrebu on je u predavanjima pismo i njegov sadržaj, pa i slučaj svećenika Ivana, razlagao drukčije i potpunije nego navedeni autori, ali ni on u tom nije išao do kraja (ili to njegovi studenti nisu zabilježili?). Prema njemu „jedan član urote traži utočište [sic!] kod svećenika Ivana, koji je bio u službi kneza Domagoja – samo ne znamo u kakvoj službi”. Kad je knez „za Ivanova izbivanja prekršio obećanje i dao urotnika pogubiti”, Ivan zbog toga „ostavlja knezev dvor i službu, pa ide u Rim, gdje je papu izvijestio o svim tim događajima”. Na to Barada malo dalje dodaje: „Još jedan drugi razlog natjerao je Ivana, da ostavi Domagoja i da pade u Rim: bojao se je urotničke osvete, radi toga što je urotu otkrio knezu. – Sada papa šalje Hrvatima pismo u kojemu brani svećenika Ivana i traži, da se on opet primi u službu. Osim toga on Ivana prikazuje tako, da je uvijek bio u zajednici s papom, pa ga se ne trebaju bojati. – Iz toga što papa ispričava Ivana da nije bio u službi buntovnika – dakle ne vjeruje mu ni jedna ni druga stranka – a posebno iz toga što naglašava, da je Ivan uvijek bio uz papu, vidi se da je ova dinastička borba bila povezana s vjerskom borbom. Bile su dvije stranke: bizantinska – Trpimirovički pristase – i rimska sa pristasama Doma-

ali to, kako ćemo vidjeti, nipošto nije bio razlog zbog kojega je otišao k papi. Na to dugo i teško putovanje njega je natjerala velika nepravilnost u koju je poslije pogubljenja urotnika sam upao. Budući da historiografija to nije uočila, ostala je do danas neprotumačena i povijesno-pravna pozadina toga njegova slučaja. Uočavanje izravnog predmeta papina pisma i pitanje ispitivanje njegova sadržaja otvara, po našem sudu, put nekim zanimljivim, pa i važnim zaključcima koji Hrvatsku toga vremena potpunije uklapaju u mnogo širi okvir društvenog života evropskog ranog srednjeg vijeka. Zbog svega toga smatramo potrebnim ovdje najprije donijeti cijeli tekst spomenutog pisma koje glasi:

Iohannes omnibus fidelibus].

[S]ciat igitur vestra unanimis in Christo dilectio, quia presens Iohannes, religiosus presbiter, sedem apostolicam adiens retulit pontificio nostro, quod, dum quidam de conspiratoribus contra suum senioem, Domagoi videlicet ducem Sclavorum, apud eum post detectionem criminis fecisset confugium, innotescens scilicet isti, qualiter eundem ducem perimere cum aliis meditatus esset, hic pro fidelitate sui senioris, iamdicti videlicet Domagoi ducis, et causam seniori propalare et hunc de reatu excusare aput eum pro ipso intercedendo speraverit ad eundem senioem suum accedens rogaverit, ut ei vitam concedere dignaretur. Ille vero, sicut hic asseruit, vitam ei concessit, sed postmodum, cum hic ipse presbiter iamdicti sui senioris serviciis occupatus esset, in istius absentia prefatus dux oblitus promissionis sue ipsum hominem perimi iussit et vitam, quam primum concesserat, abstulit. Huius rei gratia sepredicto presbitero ab officio suo ultro cessante, postquam nobis causam huiusmodi propalavit, decrevimus illum, si ita est et conscientia eius super hoc minime illum reprehendit, pristino officio et ministerio liberius uti et verbum predicationis in populo iuxta morem sacerdotis in omnibus exercere. Unde communionem nostram saginatum fuisse vestra unanimitas non ignoret, quam, si aliter se res non habuerit, et vestre communionem habere socium et gradum sui officio deditum quantum putamus, incunctanter retinere potestis.¹⁸

Iz teksta nije teško uočiti da je izravni predmet kojim se papa u pismu bavi i želi ga riješiti slučaj „Ivana, pobožnog svećenika”. Sve ostalo o otkrivanju urote¹⁹ i kažnjavanju urotnika pripovijeda se usput i samo toliko koliko je potrebno za razjašnjenje Ivanova slučaja. Očito je da se taj svećenik u vezi s kažnjavanjem urotnika teško zamjerio narodu i zato bio onemogućen u službi („*ab officio suo ultro cessante*”), što ga je i prisililo da otiđe k papi i opiše mu na svoje opravdanje sav tijeck događaja („*presens Iohannes,*

goja” (Miho BARADA, *Povijest Hrvata*, strojopis po bilješkama studenata, str. 53). Dakle, Barada je govoreći o „utočištu” bio na pragu rješenja slučaja, a uočio je i pravi predmet papina pisma, kad kaže da papa u njemu „brani svećenika Ivana”. Šteta da to njegovo razlaganje nije izneseno u nekom djelu „publici iuris” i da se tim pitanjem nije posebno pozabavio, jer bi ga bez sumnje bio riješio.

18 Jakov STIPIŠIĆ i Miljen ŠAMŠALOVIĆ, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. I, Zagrabiae, 1967, str. 10 pod br. 7.

19 Prema Nadi Klaić svećenik se Ivan papi „*potužio na Domagoja zato što je ubio i onog urotnika koji mu je otkrio zavjeru u nadi da će spasiti svoju glavu*” (N. KLAJČ, nav. dj., str. 247), ali iz teksta se jasno vidi da taj urotnik nije otkrio urotu, nego je „*post detectionem criminis*” zatražio utočište kod svećenika Ivana priznajući „*da je zajedno s drugima snovao o ubijstvu kneza*”.

religiosus presbiter, sedem apostolicam adiens retulit pontificio nostro, quod ...). Papa, pošto ga je saslušao, iznosi njegovo opravdanje pred narod („vjernike”) i dodaje da ga je odlučio uspostaviti u prijašnjoj svećeničkoj službi (*„decrevimus illum ... pristino officio et ministerio liberius uti et verbum predicationis in populo iuxta morem sacerdotis in omnibus exercere*”), ali pod uvjetom ako je sve bilo onako kako je on papi prikazao (*„si ita est et conscientia eius super hoc minime illum reprehendit*”). Zatim vjernicima daje na znanje da je taj svećenik u crkvenom zajedništvu s njim (*„Unde communionem nostra saginatum fuisse vestra unanimitas non ignoret*”), pa ga i oni, ako stvar ne stoji drukčije, „mogu” imati u svom zajedništvu i zadržati bez oklijevanja u stupnju njegove službe, razumije se svećeničke (*„quem si aliter se res non habuerit et vestre communionis habere socium et gradus sui officio deditum ... incunctanter retinere potestis*”).

Poslije ovog kratkog razlaganja nameće se pitanje: što su to vjernici do te mjere zamjerali uglednom svećeniku, da su ga onemogućili u njegovoj crkvenoj službi, dapače, da su, po svemu se čini, smatrali da on zaslužuje teške crkvene kazne izopćenja i degradacije?²⁰ Da bismo mogli odgovoriti na to pitanje, potrebno je čitajući papino pisma svratiti pozornost najprije na rečenicu: *„(...) dum quidam de conspiratoribus contra suum seniore, Domagoi videlicet duces Sclavorum, apud eum [tj. kod svećenika Ivana!] post detectionem criminis fecisset confugium*”, a odmah zatim na drugu: *„(...) hic [tj. svećenik Ivan!] pro fidelitate sui senioris, iamdicti videlicet Domagoi ducis, et causam seniori propalare et hunc de reatu excusare apud eum pro ipso intercedendo speraverit ad eundem seniore suum accedens rogaverit, ut ei vitam concedere dignaretur*”. U navedenim rečenicama za odgovor na postavljeno pitanje najvažniji su izrazi: *„confugium*” i *„pro ipso intercedendo ... rogaverit*”. Na temelju tih rečenica i izraza sa sigurnošću zaključujemo da je svećenik Ivan u mjestu svoje službe, a možda i općenito u Hrvatskoj, doživio velikih neprilika zbog urotnika koji je poslije otkrivanja urote u njega zatražio utočište (azil) i zagovor (intercesiju) kod kneza, pa usprkos tome bio pogubljen. Narod je, očito, za tu povredu prava azila²¹ njega okrivio. Prema Ivanovu iska-

20 Papa ga ne bi trebao uspostavljati u svećeničkoj službi i naglašavati da je u zajedništvu s njim, pa da ga i vjernici u Hrvatskoj mogu držati u svom zajedništvu, kad on u toj službi ne bi bio obustavljen i bio smatran izopćenikom.

21 Pravo azila (ius asyli) poznato je u mediteranskim zemljama „od Homerovih vremena” do XX. stoljeća. U međunarodnom pravu još je uvijek priznat područni azil (u ambasadama stranih zemalja) i azil za političke izbjeglice, a tijekom dugih stoljeća bilo je na snazi *pravo religioznog azila* u kršćanskim crkvama, njima pripadnim zgradama i na prostoru u krugu crkava. Kao običaj nastalo je u IV. stoljeću, a već je u V. stoljeću ušlo u rimsko zakonodavstvo. Korijen mu je u tzv. *intercesiji*, tj. dužnosti biskupa i svećenstva općenito da okrivljenicima koji se njima uteku nastoje zagovorom kod svjetovnih vlasti osigurati oprostjenje smrtnih kazni i drugih tjelesnih kazni (npr. od kazne odsijecanja udova). Crkveni oci teoretsko opravdanje tog običaja vide u na taj način produženoj mogućnosti da krivac vrši potrebnu pokoru i tako postigne vječno spasenje (usp. Pierre TIMBAL DUCLEAUX DE MARTIN, *Le droit d'asile*, Paris, 1939, str. 35–37 i 41–93). Poslije propasti Zapadnog Rimskog Carstva, kad je na njegovu nekadašnjem području prestalo redovito sudovanje i kad je u novonastalim barbarskim državama vladala nesmiljena okrutnost, Crkva je još više nastojala utvrditi pravo azila kao sredstvo obrane, pod zaštitom Božjom i svetaca, od privatne osvete i okrutnih kazni (usp. ondje, str. 95–136). Poslije, u vrijeme Karolinga, to je pravo bilo bolje uređeno i donekle ograničeno, da se izbjegniju zloporabe, a intercesija je tada opet dobila važnost koju je u nekoliko prethodnih stoljeća bila izgubila (ondje, str. 140–158).

zu papi svu je odgovornost za to snosio knez, ali je lako shvatiti da je u času gušenja urote u zemlji njega bilo i previše opasno optuživati.

Već je naglašeno da je Hrvatska u Domagojevo doba bila politički i crkveno čvrsto vezana uz Zapad, ali treba imati na umu i s pravom često naglašavanu činjenicu da se ona nalazila na granici rimsko-franačkog i bizantskog kulturnog kruga, gdje su se susretale različite tradicije i utjecaji. Tako je, bez sumnje, bilo i u pitanju prava azila. Prema onom kako je to pravo bilo uređeno u karolinškom zakonodavstvu, Domagoj je urotniku koji se utekao zaštiti crkvenog azila bio dužan poštediti život,²² ali prema Justinijanovim zakonskim uredbama u slučajevima zločina uvrede veličanstva nije vrijedilo pozivanje na pravo azila.²³ Justinijanovi su zakoni u drugoj polovici VI. i na početku VII. stoljeća bili u redovitoj primjeni na području kasnije hrvatske kneževine, a u dalmatinskim gradovima, iz kojih je strujao jak kulturni utjecaj na Hrvate, ostali su na snazi i dalje. Domagoju je u ovom slučaju barem kao izlika za promjenu odluke o sudbini urotnika pod zaštitom azila i intercesije moglo poslužiti pozivanje na te stare tradicije. S druge strane, u onim predjelima Hrvatske gdje su kršćanstvo proširili franački misionari, bilo je uvriježeno šire shvaćanje prava azila onako kako se razvijalo u isto doba u Franačkoj i općenito na Zapadu. Doduše, i tamo su povrede azila bile dosta česte, prema vijestima u sačuvanim izvorima najčešće upravo u slučajevima optuženih za zločin uvrede veličanstva,²⁴ ali se nisu mogle braniti pozivanjem na pravne uredbe. Za povreditelja je s crkvene strane bila predviđena najstroža duhovna kazna, izopćenje iz Crkve.²⁵ Za takvu je povredu, zacijelo, mogao biti okrivljen i svećenik u čijoj je crkvi ili njoj pripadnim zgradama utočište i zagovor zatražio neki okrivljenik, ako dotični svećenik nije poduzeo sve što je po običaju i zakonu morao poduzeti da okrivljenom pruži zaštitu te zagovorom kod odgovarajućih svjetovnih vlasti postigne da mu bude pošteđen život i cjelovitost udova.

U tom je baš bio slučaj svećenika Ivana u Domagojevoj Hrvatskoj. Da sebe obrani, nije mu preostajalo drugo nego izjaviti da je on izvršio sve što je na nj spadalo, a da sva odgovornost za izvršenje smrtne kazne nad urotnikom koji je bio pod zaštitom azila leži na knezu. To izjaviti pred kneževim podanicima u zemlji neposredno poslije ugušenja urote moralo je za nj biti vrlo nezgodno i opasno. Na taj se način opravdavati i nadati se da će moći poslije toga nastaviti prijašnju službu u Hrvatskoj mogao je jedino zaštićen papinim vrhovnim autoritetom koji su priznavali i narod i knez. Zato je i otputovao u Rim.

22 Slučaju urotnika protiv kneza Domagoja, koji je nakon otkrivanja urote zatražio utočište i zagovor svećenika Ivana, najbolje bi odgovarao tekst iz „Capitulare de partibus saxoniae” c.14 koji glasi: „*Si vero pro his mortalibus criminibus [kao što je nevjernost vladaru] latenter commissis aliquis ad sacerdotem confugerit et confessione data ageri poenitentiam voluerit, testimonio sacerdotis de morte excusetur*” (navedeno prema TIMBAL DUCLEAUX DE MARTIN, nav. dj., str. 142, bilj. 3). Vladao je, prema toj odredbi, namjesto smrtne i tjelesne kazne trebao primijeniti kaznu izгона iz zemlje. Nije li u tom smislu i papa pisao Domagoju: „*[S] i vero, quod absit, contra vitam tuam insidiantes reppereris, non mortis, sed temporalis exilii eos religacione castiga (...)*”? (vidi gore bilj. 14).

23 Usp. TIMBAL DUCLEAUX DE MARTIN, nav. dj., str. 92.

24 Ondje, str. 130–134, 146–147 i 165–167.

25 Ondje, str. 115, 164–165 i 167.

Nemamo daljnjih vijesti o odjeku papina pisma u Ivanovu obranu. Tako ne znamo da li je opet bio uspostavljen u prijašnjoj svećeničkoj službi („pristino officio et ministerio”), a sudeći po riječima: „...cum hic ipse presbiter iamdicti sui senioris servitiis occupatus esset” vjerojatno i nekoj drugoj, možda diplomatskoj.²⁶ Pretpostavku da jest, i da je možda baš on onaj svećenik Ivan koji je poslije papi Ivanu VIII. donio pismo kneza Branimira i o kome papa u odgovoru Branimiru kaže: „(...) jer znademo da je ovaj svećenik Ivan zaista u svemu vjeran tebi i nama (...)” i on stoga po njemu želi poslati pismo „bugarskomu kralju”,²⁷ nije moguće poduprijeti dokazima. Bez obzira na to njegov slučaj, kako je ovdje opisan i razjašnjen, može poslužiti kao dokaz više da je u Hrvatskoj u to doba razvoj crkvenog i općenito društvenog života u običajima, pravnim shvaćanjima i uredbama slijedio razinu razvoja u drugim zemljama, poglavito u onim zapadnoevropskog kruga.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Fall des Priesters Ivan nach der gescheiterten Verschwörung gegen den Fürsten Domagoj

Der nicht datierte Brief von Johannes VIII. (wahrscheinlich aus dem Jahre 874. oder aus den ersten Monaten 875), erhalten in einer Kopie aus dem 12. Jhr. und in der Historiographie bekannt seit 1880, gerichtet an alle Gläubigen in Kroatien, diente den Historikern als einzige Quelle der Daten über den Versuch der Verschwörung gegen den Fürsten Domagoj. Dabei achteten sie nicht das unmittelbare Anliegen des erwähnten Briefes, der sich eigentlich bezieht auf den Fall von Priester Ivan im Zusammenhang mit dieser nicht gelungenen Verschwörung und nicht auf die Verschwörung selbst oder auf die Bestrafung der Verschwörer. Wenn man das unmittelbare Anliegen dieses Briefes beachtet und seinen Inhalt näher prüft, öffnet sich den Weg für einige interessante und wichtige Bschlüsse, die es ermöglichen das damalige Kroatien in den Rahmen des gesellschaftlichen Lebens des frühmittelalterlichen Europas besser einzugliedern. Aus dem Brief ist nämlich ersichtlich, daß der Priester Ivan ging nicht nach Rom, um den Fürsten anzuklagen wegen der zu groben Bestrafung der Verschwörer, wie es einige Historiker angenommen haben, sondern um sich selbst zu verteidigen gegen die Ankla-

26 Neki povjesničari Ivana nazivaju „papinim pouzdanikom” u Hrvatskoj (V. KLAJČ, nav. dj., str. 80; ŠIŠIĆ, nav. dj., str. 353). Na temelju riječi u papinu pismu radije bi se reklo da je on bio Domagojev „pouzdanik” i da je u isto vrijeme vršio i neku uglednu svećeničku službu i obavljao važne poslove u kneževnoj službi. Navedeno pismo na četiri mjesta Domagoja naziva „seniorom” svećenika Ivana. Očito, izraz nije uzet u strogo feudalnom smislu, ali bi ipak mogao označivati odnos vladara prema svom višem službeniku, a ne samo općenito prema podaniku. Vjekoslav Klaić pomišlja da je Ivan možda „bio biskup u Hrvatskoj zemlji”. Ta pretpostavka otpada, jer papa ga naziva „presbiter”.

27 „Et quia hunc ipsum Johannem presbiterum tibi et nobis verum fidelem in omnibus esse cognoscimus...” (STIPIŠIĆ i ŠAMŠALOVIC, Codex diplomaticus, sv. I, br. 11, str. 15). Papa ga spominje već u prvoj rečenici toga pisma knezu: „Relegentes nobilitatis tue litteras, quas per Johannem uenerabilem presbiterum communem fidelem nobis mandasti ...” (ondje, str. 14). Po njemu, kaže papa, šalje pismo „bugarskom kralju”, pa neka Branimir dopusti da on izvrši taj zadatak.

ge schuldig zu sein für die Verletzung des Asyl- und Interzessionsrechts, das einer der Verschwörer bei ihm suchte und später doch hingerichtet wurde. Deswegen wurde Ivan, wie es aus dem Brief hervorgeht, bei der Ausübung des priesterlichen Amtes behindert und als exkommuniziert betrachtet. Der Papst versucht ihn nach diesem Besuch in Rom vor den Gläubigen zu rechtfertigen und in sein früheres Amt einzusetzen. Daraus ist ersichtlich, daß die Kroaten zu jener Zeit in den Fragen des Asyls und der Interzession denselben Auffassungen folgten, die damals in Westeuropa, besonders in den fränkischen Ländern herrschten.